

METROPOLDE KÜRT MÜZİĞİ VE İZMİR MKM ÖRNEĞİ

*Pınar Uyanık, Eda İncele
Dokuz Eylül Üniversitesi
pınar-uyanık@hotmail.com*

Bu çalışma, kültürel farklılık ve farklılıkların metropolde ki hareketine ilişkin Kürt kültürü ve metropollerde izlediği yol üzerine, İzmir özeline odaklanmaktadır. Kürt kültürünün, birçok metropolde olduğu gibi en etkin kurumsallaşmasını gösteren Mezopotamya Kültür Merkezi'nin (MKM) İzmir örgütlenmesini ele alan bildiri, *dêngbejler*, Koma Agire Zerdeşt, Koma Tofan gibi müzik grupları, mahalli sanatçılar ve izlerkitle üzerine yoğunlaşmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, İzmir Mezopotamya Kültür Merkezi bünyesinde 1994 yılından itibaren yer alan grup Agire Zerdeşt, grup Tofan ve solistliğin yanı sıra İzmir MKM, müzik sorumluluğunu yürüten Dilan Baykan ile yaptığımız görüşmelerde; yaptıkları müziği nasıl tanımladıkları, müzik pratikleri, kendi müziklerini nelerden/kimlerden etkilenerek yaptıkları, MKM çerçevesinde neler yapabildikleri ve günümüz Kürt müzisyenlerinin geleneksel Kürt müziğine nasıl baktıkları anlaşılma çalışılmıştır.

Metropol kavramı, birden fazla yerleşimin kentleşme sürecinde bir araya gelerek anakentle coğrafi, beşeri, ekonomik olarak birleşmesi sonucunda oluşan, büyük çaplı sosyal, kültürel, siyasal vb. üst-yapısal etkileşimlerin değişim ve çatışmalarla birlikte yaşandığı devasa şehir örgütlenmeleri için kullanılmaktadır. Bu kavram aynı zamanda, izlenmesi ve tanımlanması güç olan ekonomik, sosyal ve kültürel oluşumların; metropolün sunduğu imkanlarla dinamizm içinde olan makro ilişkiler ağının, endüstriyel toplumlar sürecindeki yaklaşık son elli yıllık dönemini tanımlar. Dolayısıyla hatları çizilemeyen, belirli bir şablona oturtulamayan birçok etnik, inançsal, politik, ideolojik, akrabalık veya hemşehrlik ilişkisine dayalı farklılık temelinde bir araya gelmiş toplulukların, sınırsız ifade alanı olarak şekillenmektedir ve klasik anlamda 'hakim kültür'den bahsetmek neredeyse imkansızdır.

Bu tanım eşliğinde Türkiye'de karmaşık ve çelişkili bir toplumsal yapı göze çarpmaktadır. Bir yandan yarı-kapitalist gelişme, metropol ile çevre şehir yapılanmalarını ve daha alt yerleşim birimlerini birbirinden sürekli farklılaştırırken, sürekli göç dalgaları yeniden üretimi ve değişimi kaçınılmaz kılar.

Geleneksel Kürt Müziği

Geleneksel Kürt müziğinin şekillenmesi, Kürtçenin bir yazı dili olarak ancak 10. yüzyıldan itibaren ve az sayıda şair tarafından edebiyat dili olarak kullanılmaya başlanmasına dayanır. "Zamanla yazarlar tarafından geliştirilen edebiyata paralel olarak -genelde okuma yazma bilmeyen- *dengbêj* (ozanlar), *stranbêj* (halk şarkıcıları), ve *çirokbêjler* (hikaye anlatıcıları) tarafından aktarılan zengin bir folklor gelişmiştir" (Nezan 1996:12-13).

Yazılı kültür gelişiminin gecikmesi Kürtlerin, sözlü kültür aktarımına yönelmelerine sebep olmuştur. Bu nedenle Kültürel yaşamlarında müzik, kendilerini ifade etmede biricik araç olarak görülür. Hatta mutlak ve temel bir toplumsal işlevi yerine getirmektedir.

Vakayinamelerden, lirik şiirlere, destanlardan edebi eserlere kadar her şey şarkı olarak söylenir, her şey müziklendirilir ki daha iyi ve daha kolay hatırlanabilsin ve gelecek kuşaklara

aktarılabilsin. Dağarda yer alan şarkılar; genç kızlar ve delikanlılar arasında işten köye dönüş yolunda (ya da başka vesilelerle; köy meydanındaki akşam eğlenceleri, yeni yıl kutlamaları, üç günden üç haftaya kadar sürebilen düğün törenleri vs. vesilelerle) yapılan şiir atışmalarında yaratılabilir ya da trajik olayların yol açtığı felaketler de bir şarkının doğuşuna yol açabilir. Şarkı, bir kez yaratıldıktan sonra enstrümantal bir eşlik eklenir ve şarkıyı köyden köye, mezradan mezraya yaptıkları gezilerde yazan ve popülerize eden *dengbêjler* aracılığıyla anonim hale gelir. Bülent Kılıç ve Yılmaz Yıldız, dengbejlige bakışlarını şu şekilde aktarıyorlar; “Kürt müziğinin başlangıcı, bugüne gelişi *dengbêjler*le mümkün olmuştur. *Dengbêjliğin* temeli baktığımızda bir olayı anlatır; ya bir aşkı anlatır ya bir aşiret kavgasını anlatır yazılı bir şey olmadığı için *dengbêjler* bugüne kadar tarih olarak gelmiştir. O yüzden rock da, caz da Anadolu rock da yapsanız dengbêj parçalarından mutlaka bulunur” (Uyanık ve İnceler 2010) “*Dengbêji* aslında sadece bir ses olarak ele almıyoruz, onun taşıdığı kültürü daha çok dikkate alıyoruz yani onun yaşadığı dönem itibarıyla o toplumun duygularını düşüncelerini aktarma ve ele alış biçimini, daha çok bu boyutuyla ilgileniyoruz” (Uyanık ve İnceler 2010).

İzmir Mezopotamya Kültür Merkezi

Mezopotamya coğrafyası birçok kültürün tarihsel olarak iç içe geçtiği bir kültür mozaiğini oluşturmaktadır. Birçok toplum gibi Kürtler de kültürlerini yaygınlaştırmayı ve geliştirmeyi amaçlayan kurumsal bir yapıya ihtiyaç duymuştur. Günümüzde ise Kürtler, Kuzeyde Ağrı dağının kuzeydoğusundan, güneyde İran’a kadar, doğuda Zagros Dağları’nın doğu ucundan batıda Doğu Türkiye’nin dağlık yörelerine kadar uzanan bölgede yaşamaktadırlar (Tatsumura 1996:32).

Mezopotamya Kültür Merkezi (MKM) ilk olarak İstanbul’da 1991 yılında Musa Anter, İsmail Beşikçi, Fêqî Hüseyin Sağıncı gibi isimlerin yer aldığı bir grup tarafından kurulmuş, daha sonra Adana, Bursa, İzmir, Diyarbakır gibi birçok şehirde de açılmıştır. İzmir MKM’de her ay düzenli olarak yapılan; film gösterimi, resim sergisi, şiir dinletisi, yöre tanıtımı, *dengbejler* divanı ve farklı yerlerde konserler düzenlenmektedir.

(Resim-1)

Mezopotamya Kürtler için ayrı bir önem taşımaktadır. İzmir MKM yönetiminde bulunan Erkan Aybars ile yaptığımız görüşmede, -neden ‘Mezopotamya’ Kültür Merkezi? dediğimiz de şunları söylüyor; “Mezopotamya’nın hayati bir geçmişi var bu açıdan belki o günden bu güne kadar yaşanan tarih serüveni içinde mevcut yaşanan savaşlarda bu süre zarfında çok farklı kesimler ya da çok farklı devletler gelip yerleşmiştir ve zamanla değişir. Buranın coğrafi yapısından kaynaklı bugün ismini taşıdığımız MKM yani Kürt kültürünü araştıran, inceleyen bir kurum olarak tabii ki dayanacağı yer kendi tarihidir”. (Uyanık ve İnceler 2010)

Resim-1

Bütün kültürlerin inşasında, 'geleneğin icadında', ya da 'uyanışında' coğrafi geçmişin ve kendini o coğrafya üzerinde gerçekleştirmiş 'yaşanmışlığın', dayanılan tarihsel 'köken' ve tarihsel 'kültürel meşruiyet' açısından çok büyük önemi vardır. Özellikle modern ulus-devletleşme sürecinde ve sonrasında bu tavır fazlasıyla belirgindir. İşte tam da bu noktada Kürtler için de Mezopotamya tüm tarihsel meşruluk iddialarının özünü oluşturmaktadır. Mezopotamya, 'Newroz' efsanesine göre; Asur Devleti'nin zalim kralı Dehak'a karşı isyan başlatan 'Demirci Kawa'nın' Med Devleti'ni kurmasıyla ilgili bir meşruluk 'ülkesidir'. Bunu destekleyecek şekilde İzmir MKM'nin broşürlerinde, duvarlarında sürekli karşımıza çıkan sembolün Kürt toplumunu anlattığı düşünülüyor; "Sembolde belli resimler var. Bir insan sureti var bu Kawayı anlatıyor newrozda simgelenen Demirci Kawa destanı vardır. Şahin biraz daha toplumun cesaretini yansıtır, güneş zaten Kürtler için ateşin ve güneşin çocuklarıdır bunu simgeliyor, tarihten beri Zerdüştlükten gelme bir inanç. Kitap, biraz ilimi anlatıyor, buğday emeği simgeliyor bunların hepsini bir araya getirip, bu toplumun kendisini ifade biçimlerini bir araya getirip böyle bir amblem oluşturduk. 1991' den beri bu amblem kullanılıyor. MKM'ye ait bu amblem, Avrupa ve Türkiye'nin birçok yerinde Orta Doğuda da aynı amblem kullanılıyor" (Uyanık ve İnceler 2010). (Resim-2)

Resim-2

Otantisite, geleneksel tanımlamasıyla genel olarak geçmişle ilişkilidir ve geçmişteki bir şeyin 'aslına uygunluğuna' ilişkin iddihadır. Kültürde derin kökleri bulunduğu varsayımından türeyen bu iddianın temsil biçimi genel olarak 'söylem'dir. Bu söylemin içeriği ise şöyledir: Kültür içinde kişi, topluluk, nesne ya da pratik, zamanla değişikliğe uğramakta ve bozulma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum karşısında değişime direnen kişi ya da kişiler tarafından korunan kültür otantik, değişime mukavemet edemeyen kişiler ve korunamayan nesne ve pratikler, karşı terimle 'inotantik' yani otantik olmayandır (Erol 2009:204-205). "Burada oluşan gruplarımızın temel bir amacı var, bu amacı da Kürt kültürünün, Kürt müziğinin işlenmesidir. Bu noktada Kürt toplumu için yaratılan değerler vardır. MKM bu değerleri konu alıp bu toplumun geleceği olan gençlere, bu toplumu temsil eden bireylere, topluluklara, kesimlere, özcesi orta doğu kültürü olan MKM, biraz bunu esas alır. Bunu bir şekilde yaygınlaştırması, bir üretim sağlaması dünyadaki birçok kültür merkezi gibi, kültür alanı gibi kendi kendisini var edebilme ve geçmişe bir miras bırakabilme amacındadır" (Uyanık ve İnceler 2010).

Yaptıkları müziği tür olarak nasıl tanımladıkları konusunda Agire Zerdeşt grubunun solisti ve gitaristi Yaşar Demir şunları söylüyor; "her müzisyen başlarda bocalama içersindedir genel anlamda nasıl bir müzik yapacağı konusunda bocalar ve bir tarz arayışı içine girer. Agire Zerdeşt olarak benim söyleyiş tarzım farklıdır, ben biraz daha rock yapmaya çalışıyorum Anadolu rock yapmaya çalışıyorum, Bülent de solist olduğu için daha çok halk ezgilerini, halk müziği tazında söylemeye çalışıyor ikimiz bir noktada birleşiyoruz halk müziği ve rock bir araya gelince anadolu rock ortaya çıkıyor" (Uyanık ve İnceler 2010).

Geleneksel Kürt müziğine bağlılıklarının yanında klasik batı müziği çalgıları da kullanmaları, MKM bünyesindeki grupları daha önce değinilen 'otantisite' dışında, 'kültürlenme' ve 'kültürleşme' kavramları ile de ilişkilendirilmekte. "Kültürel yayılma süreciyle gelen maddi ve manevi öğelerle, başka kültürden birey ve grupların, belli bir kültürel etkileşime girmesi" (Güvenç 1991:122) yani kültürleşme sonucunda icra ettikleri, 'Kürt müziğinin' değiştiğini/dönüştüğünü kendileri de kabul ediyorlar; "Ben yabancı müzik de dinlerim benim ilk mesleğim davulculuktu. İlk bu grubun da davulcusuydum o yüzden davul dinlemek için rock müziği dinlemeye çalışıyorum. Bulutsuzluk Özlemi'nin ve Pink Floyd'un benim için ayrı bir yeri vardır. Caz da dinlemeye çalışıyorum John Lee Hooker, Louis Armstrong da dinlerim ama halk müziğini içimden atamadım" (Uyanık ve İnceler 2010). "Genel anlamda arabesk müzik dışında bütün müzikleri dinliyorum. İlgincidir müzikle uğraşmadan önce hep arabesk dinlerdim ama müzikle iç içe olduktan sonra ciddi anlamda arabeskin dışında bütün müzikleri dinlerim. Kürt müzisyenlerinden bahsederek Ciwan Haco, Şivan Perwer dinlerim birde Anadolu rocka yakın müziğiyle Çarneva, Suriye müziği yapan Kampkars Kardeşler daha çok senfonik müzik yaptığı için dinliyorum" (Uyanık ve İnceler 2010).

"Belli bir toplumun alt-kültürlerinden ya da farklı toplumlardan kopup gelen birey ve grupların, buluşması ve bir etkileşim süresi sonunda, asıl kültür ve alt kültürlerde bulunmayan yepyeni bir bileşime varılması" (Güvenç 1991:122) olarak tanımlanan kültürlenme kavramı da Dilan Baykan'ın şu sözleriyle açıklık kazanıyor. "Mesela Aynur Doğan günümüze uyarlayarak söylemiş dengbej parçalarını, eski dengbejlerle kıyaslayınca çok fark var. Dengbejin verdiği duygu çok farklı, oradaki dengbej kadını anlatırken kadında bir misyon var. Mesela gerdanını anlatırken o kadar güzel şeyler yakıştırmış ki, günümüzde daha farklı yani bu güne gelmek bile büyük bir başarı. Kabul görmemiş olsa da bu bir gerçektir yani Kürtçe müziğin dinlenemediği günleri bilirim ben. Halkın çektiklerini duygusunu çok farklı veriyorlar" (Uyanık ve İnceler 2010).

İzmir MKM bünyesinde grup Tofan ve Agire Zerdeşt neler yapabildikleri, müzik pratikleri, etkinlikleri/konserleri repertuarlarını nasıl oluşturdukları konusunda şunları söylüyorlar; "Diyarbakır da Amed, Batman da Doğu Beyazıt festivalleri var genel anlamda Doğu Beyazıt festivallerine talep daha yoğun olduğu için oraya gidiyoruz. Onun dışında tabi ki Kürtlerin vazgeçilmezi olan Nevruz kutlamalarında genel olarak Türkiye'nin her yerine gidiyoruz bazı noktalarda aynı günde iki programa bile gittiğimiz oluyor. Yine 8 Mart onun dışında hayatını kaybeden arkadaşlarımızın anısına düzenlediğimiz programlarımız oluyor" (Uyanık ve İnceler 2010). "Stüdyo alanında sıkıntı çekmemize rağmen çalışmalarımız var, şu anda klibi ve stüdyosu bitmiş olan parçamız var sözleri Şefik arkadaşımıza, müziği Ermenice olan bir parçamız 'Yüksek Dağ' diye adlandırdığımız bir parça Roj TV de veya MMC TV de Kürt müziğini ciddi anlamda yapan kanallarda yayınlanıyor. Onun dışında kendi farklı halk tarzı ezgiler filan okunuyor. Repertuarı oluştururken esas alınan programın akışı ve programa ne için gittiğimiz neye hitap ederek gittiğimiz önemlidir. Ağırlıklı kendi parçalarımızı okumamızın yanı sıra o günün anlam ve önemine dair parçaları sunuyoruz. Genelde halk konserlerinde kendi bestelerimizi halk ezgilerini ve önceki arkadaşlarımızın bestelerini okuyarak oluşturuyoruz" (Uyanık ve İnceler 2010).

Sonuç

Elde edilen sonuçlar, metropolde kültürel üretimin, farklılık ve etkileşimin geleneksel ya da modern anlamda nasıl biçimler alarak gerçekleştiğini görmek açısından önemlidir. Ayrıca

çok sayıda kültürel, etnik ve inançsal çeşitlilik sonucu ortaya çıkan kozmopolit durumun Türkiye metropollerinde yarattığı etki büyüktür. İzmir Metropolü'nde önemli ve etkin kültür gruplarından biri olarak Kürtlerin, hegemonik dayatmalar, ekonomik nedenler, yaşadığı göç olgusu, artan nüfusunun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını, geleneksel ve modern biçimlerinin ifadesini, etkileşim ve çatışmalarını doğrudan yansıtan kurum olarak MKM etkili bir işlev görmektedir. Kültürel kimlik, ölçeği ve niteliği ne olursa olsun, insanları/toplulukları birleştirebilen ya da birbirinden ayıran öğelerin bileşimidir. Bu anlamda MKM bünyesinde faaliyet gösteren “müzik gruplarının kültürel kimliğinin inşasında onaylanmasında ve pekiştirilmesinde önemli bir simgesel rol oynadığı görülmektedir” (Erol 2005:228).

Referanslar

- Erol, Ayhan. 2009. *Müzik Üzerine Düşünmek*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- _____. 2005. *Popüler Müziği Anlamak - Kültürel Kimlik Bağlamında Popüler Müzikte Anlam*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Güvenç, Bozkurt. 1991. *İnsan ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Kendal, Nevzan, R. Izady Mehrdad, v.d. 1996. *Kürt Müziği*, (çev.) Necdet Hasgül, Mutlu Öztürk, Gökhan Gökçen, Kerem Özdemir. İstanbul: Avesta Yayınları.

Görüşmeler

- Bülent Kılıç, Yaşar Demir (Grup Agire Zerdeşt) kişisel görüşme, 28 Mayıs 2010, İzmir
- Yılmaz Yıldız, (Grup Tofan) kişisel görüşme, 28 Mayıs 2010, İzmir
- Erkan Aybars, kişisel görüşme, 29 Mayıs 2010, İzmir
- Dilan Baykan, kişisel görüşme, 31 Mayıs 2010, İzmir